

ร่วมอนุรักษ์มรดกไทย “หนังใหญ่ วัดขนอน”

นิชาพร ยอดมณี
 อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

“คนสวยโพธาราม คนงามบ้านโป่ง เมืองโอ่งมังกร วัดขนอนหนังใหญ่ ตื่นใจถ้ำงาม
 ตลาดน้ำดำเนิน เพชรินค้างคาวร้อยล้าน ย่านยี่สกปลาดี”

เมื่อเอ่ยถึงจังหวัดราชบุรี หลายคนคงคุ้นเคยกับ อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง เมืองโอ่งมังกร ถ้ำสวยงามต่าง ๆ อย่าง ถ้ำเขาบิน ถ้ำจอมพล ตลาดน้ำดำเนินสะดวก หรือ ถ้ำค้างคาวเขาช่องพราน ดังปรากฏในคำขวัญ แต่เชื่อว่าน้อยคนนักจะนึกถึง “วัดขนอน” วัดที่มีการแสดง “หนังใหญ่” มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทย เรามาทำความรู้จัก วัดขนอนหนังใหญ่ สถานที่อีกแห่งหนึ่งที่ปรากฏในคำขวัญให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นดีกว่า เพราะ “วัดขนอน” อาจจะเป็นจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรีครั้งต่อไปของคุณก็เป็นได้

หนังใหญ่ เป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่มีมาแต่สมัยโบราณ เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมไทยซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นการแสดงชั้นสูง หนังใหญ่ ไม่ใช่หนังที่ฉายจอใหญ่ หรือหนังที่ฉายที่โรงใหญ่ แต่ที่เรียกว่า ‘หนัง’ นั้นเป็นเพราะสิ่งที่ใช้แสดง คือ ตัวหนัง ทำมาจากหนังวัวหรือหนังควายแผ่นใหญ่ ๆ นำมาออกแบบ

ลาวลายไทยและแกะสลักกลายอย่างวิจิตรบรรจงเป็นรูปตัวละครในเรื่องที่จะแสดง เช่น เรื่องรามเกียรติ์จะกลายเป็นรูปพระราม พระลักษมณ์ นางสีดา ทศกัณฐ์ หนุมาน เป็นต้น

การแสดงหนังใหญ่เป็นการแสดงภาพตัวหนังที่ขีดหน้าจอผ้าขาว มีไฟอยู่ด้านหลังผู้ขีด เงาของตัวหนังจะปรากฏบนจอ และผู้ขีดตัวหนังก็แสดงท่าเต้นคล้ายการแสดงโขน มีดนตรี บทพากย์ และบทเจรจาอย่างโขน คนขีดหนังจับตัวหนังซึ่งเป็นแผ่นใหญ่มาก เดินไปตามบทและตามดนตรี หนังใหญ่จึงจัดเป็นงานที่รวมเอา ศิลปกรรมหลายอย่างเข้าไว้ด้วยกัน คือเริ่มตั้งแต่การแกะตัวหนัง ระบายสี ทำเชิด บทพากย์ บทเจรจา ซึ่งทุกขั้นตอนต้องอาศัยความประณีตทั้งสิ้น ด้วยเหตุที่การแสดงหนังใหญ่ต้องลงแรงและลงทุนมาก อีกทั้งต่อมาไม่ค่อยมีผู้นิยมดู เนื่องจากมีสื่อบันเทิงสมัยใหม่ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย การแสดงหนังใหญ่จึงค่อย ๆ หายไปจากสังคมไทย ปัจจุบันพบการทำและแสดงหนังใหญ่เพียง 2 แห่ง คือ หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี และหนังใหญ่วัดখনอน จังหวัดราชบุรี

หนังใหญ่ วัดখনอน สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยผู้ริเริ่มแกะสลักตัวหนัง คือ ท่านพระครูศรีมหาสมุทร (หลวงปู่กล่อม) เจ้าอาวาสวัดখনอนซึ่งเป็นช่างเอกสมัยนั้น ท่านเกิดปี พ.ศ. 2391 มรณภาพในปี พ.ศ. 2485 รวมอายุได้ 95 ปี ท่านมีความคิดที่จะสร้างหนังใหญ่ให้มีขนาดใหญ่กว่าเดิม จึงได้ชักชวนครูอึ้ง ช่างจาด ช่างจ๊ะ และช่างฟ่ง มาร่วมกันสร้าง ชุดแรกที่สร้างคือ ชุดหนุมานถวายแหวน (ประมาณ พ.ศ. 2420 - 2430) ต่อมาได้สร้างเพิ่มอีกรวม 9 ชุด (ปัจจุบันมีตัวหนัง 313 ตัว) เป็นคณะหนังใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้นเนื่องจากมีตัวหนังใหญ่ที่ครบสมบูรณ์ นับเป็นสมบัติของวัดที่ได้ร่วมกันรักษาสืบทอดมา ต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ศิลปะทุกแขนงหยุดชะงักลง รวมทั้งการแสดงหนังใหญ่ด้วย ซึ่งภายหลังสิ้นสุดสงคราม หนังใหญ่ได้สูญหายไป ไม่มีคนสนใจเพราะมองว่าไม่สนุกเหมือนศิลปะอื่นๆ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2530 พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้มาบวชที่นี้และได้ทราบความเป็นมาของวัดখনอน จึงเกิดความคิดที่จะรื้อฟื้นศิลปะหนังใหญ่วัดখনอนให้กลับมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง พระครูได้ติดต่อกับกลุ่มที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ศิลปะเพื่อช่วยกันหาทุนแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะติดปัญหาเรื่องที่ไม่มีคนดู ไม่มีใครรู้จักและสนใจหนังใหญ่ แต่พระครูก็ไม่ย่อท้อ พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้หนังใหญ่กลับมา จนเมื่อพระครูได้มีโอกาสถวายหนังใหญ่แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสในวันพระราชสมภพ ปี พ.ศ. 2532 จึงทำให้หนังใหญ่วัดখনอนได้เข้าเป็นโครงการในพระราชดำริของพระองค์ท่าน

นับจากจุดเริ่มต้นจนมาถึงปัจจุบัน เป็นเวลามากกว่า 20 ปี ที่พระครูพิทักษ์ศิลปาคมได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจ เพื่อหนังใหญ่วัดখনอน พระครูได้กลายเป็นผู้ฝึกหัดการขีดหนังให้กับเด็ก ๆ อายุ 5 -11 ขวบ ซึ่งเข้ามาเรียนรู้การขีดหนัง และออกเดินสายขีดหนังกับทางวัด โดยเด็กที่มาพระครูมีค่าขนมเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ แต่ค่าขนมไม่สำคัญเพราะสิ่งที่เด็ก ๆ ได้คือความภาคภูมิใจที่ครั้งหนึ่งตนได้เคยร่วมขีดหนังใหญ่ สมบัติทาง

วัฒนธรรมล้ำค่าของชุมชน และถึงแม้บางครั้งเด็กที่มาเรียนจะมีจำนวนมากถึง 30 – 40 คน แต่ท้ายที่สุดอาจเหลือที่แสดงได้จริงไม่ถึง 10 คนเท่านั้น เพราะการเชิดหนัง ต้องหมั่นฝึกซ้อม ต้องอดทน บางครั้งเมื่อเด็กเจอพระครูจับคัดตัวทำให้สวยงามก็ร้อง เง็บ และไม่มาฝึกอีก นอกจากนี้เมื่อเด็กโตขึ้นก็มีภาระที่ต้องรับผิดชอบ ต้องเรียน ต้องทำงาน พระครูจึงต้องสอนเด็กรุ่นใหม่ขึ้นมาแทน รุ่นแล้วรุ่นเล่า ไม่มีวันสิ้นสุด

ปัจจุบันนี้ทางวัดได้จัดพิพิธภัณฑ์สถานแสดงนิทรรศการหนังใหญ่ เปิดให้ประชาชนและผู้สนใจเข้าร่วมชมศึกษา พร้อมทั้งสาธิตการแสดงหนังใหญ่ ตลอดจนฝึกเยาวชนให้เรียนรู้และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่านี้ เพื่อสนองโครงการตามพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สืบต่อไป

และเมื่อปี พ.ศ.2550 หนังใหญ่วัดขนอนก็ได้กลายเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติจากการที่คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมของยูเนสโกประกาศให้ “การสืบทอดและฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอน” ได้รับรางวัลจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม (The Safeguarding of Intangible Cultural Heritage : ICH) โดยเมื่อวันที่ 8 - 11 มิถุนายน 2550 องค์การ ACCU (Asia – Pacific Cultural Centre for UNESCO) ได้จัดพิธีมอบเหรียญรางวัล เกียรติบัตร และการสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้แทนชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับรางวัลกับบรรดาผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมและคณะกรรมการของยูเนสโก ณ ประเทศญี่ปุ่น ในวาระนี้พระครูพิทักษ์ศิลปาคม และคณะได้เข้าร่วมงานและรับรางวัลดังกล่าว

กว่าคณะหนังใหญ่วัดขนอนจะเป็นที่รู้จักในปัจจุบัน ทางคณะล้วนเผชิญกับปัญหานานัปการ ทั้งความนิยมในการเล่นหนังใหญ่ที่นับวันจะซบเซาลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากการเข้ามาทดแทนของสื่อบันเทิงสมัยใหม่ และตัวหนังที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม การร่วมกันอนุรักษ์ศิลปะการแสดงแขนงนี้ของทั้งวัด ชาวบ้าน หน่วยงานราชการในจังหวัด และพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงทำให้คณะหนังใหญ่วัดขนอนกลับมามีชีวิตอีกครั้ง วัดขนอนได้กลายเป็นแหล่งอนุรักษ์และเรียนรู้ฝึกฝนศิลปะการทำตัวหนัง การเชิดหนัง การบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงหนังรวมถึงมีพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ที่เก็บรักษาตัวหนังเก่าแก่ล้ำค่าเอาไว้

การติดต่อเข้าชม พิพิธภัณฑน์หังใหญ่ วัดขนอน เปิดบริการให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8.00 - 17.00 น. ในส่วนการแสดงได้จัดแสดงเซิดหังใหญ่ ณ โรงแสดงหังใหญ่วัดขนอน ทุกวันเสาร์ เวลา 10.00 - 11.00 น. เพียงรอบเดียว (สำหรับนักท่องเทียวกัเดินทางมาเป็นหมู่คณะในวันธรรมดาควรติดต่อล่วงหน้า สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ 0-3223-3386 หรือ 081-753-1230) นอกจากนี้ยังมีงานเทศกาลหังใหญ่วัดขนอน ซึ่งจัดในวันที่ 13 - 14 เมษายน ของทุกปีอีกด้วย

การเดินทางไปยังวัดขนอนนั้น หากเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว ให้ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ผ่านจังหวัดนครปฐมเข้าสู่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณสี่แยกอำเภอบางแพ ไปตามทางหลวงหมายเลข 3090 เข้าสู่อำเภอโพธารามข้ามสะพานแม่น้ำแม่กลอง แล้วเลี้ยวขวาไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 3089 ประมาณ 3 กิโลเมตร วัดขนอนตั้งอยู่ทางขวามือ หากเดินทางด้วยรถโดยสารประจำทาง มีรถโดยสารออกเดินทางจากสถานีขนส่งสายใต้ สายกรุงเทพฯ - โพธาราม ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 6.30 - 19.30 น. แล้วจากท่ารถสองแถวสายบ้านโป่ง - โพธารามมาลงที่หน้าวัดขนอน

หากใครได้มีโอกาสได้ไปเทียวกัจังหวัดราชบุรี ครั้งต่อไปก็อยากจะให้บรรจ “หังใหญ่ วัดขนอน” เป็นอีกจุดหมายปลายทางหังหนึ่งของการเดินทาง เพราะนอกจากคุณจะได้รู้สึกประทับใจกับความสวยงามและความสนุกจากเรื่องราวของหังใหญ่ ความสามารถในการพากย์ การเล่นดนตรีไทย และการแสดงของเด็ก ๆ แล้วคุณยังจะได้ภาควุมิใจไปกับวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของชาติในฐานะผู้นุรักษ์ “หังใหญ่” เป็นการต่อลมหายใจให้วัฒนธรรมที่สูงค่าของไทยนี้คงอยู่ต่อไปได้

.....

เอกสารอ้างอิง

เอกสาร หนังใหญ่ วัดখনอน Nang Yai Shadow Puppet Drama at Wat Khanon Temple จัดพิมพ์โดย

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม พิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่ วัดখনอน ต.สร้อยฟ้า อ.โพธาราม จ.ราชบุรี 70120

บทวิทยุรายการ "รู้ รัก ภาษาไทย" ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 เวลา 7.00 - 7.30 น.

ผู้จัดการออนไลน์. 2556. สืบสาน "หนังใหญ่วัดখনอน" ด้วย "หลักสูตรท้องถิ่น" อนุรักษ์ "ศาสตร์-ศิลป์"

แห่งแผ่นดินสยาม.

(ออนไลน์). แหล่งที่มา : [http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?](http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9560000087149&Html=1&TabID=3&)

[NewsID=9560000087149&Html=1&TabID=3&](http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9560000087149&Html=1&TabID=3&). 25 พฤศจิกายน 2556.

สอนสุพรรณ. 2556. ตามหาหนังสือ : หนังใหญ่ชุดพระนครไหว. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=83816>. 30 พฤศจิกายน 2556.